

MÅ VI VÆRE HER?

Folkekirken efter Luther

Louise Højlund Franklin
Anders-Christian Jacobsen
Liselotte Horneman Kragh

MÅ VI VÆRE HER?

Folkekirken efter Luther

Louise Højlund Franklin
Anders-Christian Jacobsen
Liselotte Horneman Kragh

KOLOFON

ISBN 978-87-973945-0-2

Forfattere: Louise Højlund Franklin
Anders-Christian Jacobsen
Liselotte Horneman Kragh

Illustration: Luise Faurholt
Layout: Louise Højlund Franklin
Udgivet af KATAKOMBISK STUDIEKREDS
1. oplag / 1000 eksemplarer

© KATAKOMBISK STUDIEKREDS
AARHUS 2022

Indhold

Må vi være her?	6
Sagen	9
Er det vores vedtægter?	10
Vedtægtsændring	14
Luther skygger	18
Gudsbillede og menneskesyn	21
Men det med kærligheden?	25
Folkekirken	31
Relevans!	32
Sæt gudstjenesten fri!	36
Minimal autorisation	38
Organisation eller organisme?	40
Drømmen	45
Reformer	46
Antifest	50
Vinduer	53
Om os	59
Liselotte Horneman Kragh	62
Anders-Christian Jacobsen	65
Louise Højlund Franklin	67

Må vi være her?

Vi har en drøm.

En drøm om en relevant folkekirke, der kan forkynde Guds rige, så man kan mærke det ind i knoglerne og se livet boble surdejsagtigt af det. Vi har en drøm om, at mange flere kan se og forstå sig selv i lyset af evangeliet og som en del af en levende folkekirke. Vi har en drøm om, at moderne menneskers dybeste livsspørgsmål reflekteres i kirkens teologi og gudstjeneste, så vi, menigheden, får mod til at tage ansvar i verden.

Det er drømmen. Men der står noget i vejen. Noget grundlæggende i vejen. Og det bliver vi nødt til at tale om.

Vi ser os selv som en del af en gryende teologisk bevægelse, der ønsker at tage et opgør med dele af det grundlag, folkekirken hidtil har defineret sig ud fra. Eller måske mere præcist: Give stemme til det store antal præster og medlemmer, der ikke føler sig i samklang med det lutherske gudsbillede og menneskesyn og herunder måske heller ikke det lutherske syn på dåb, nadver og frelsen. Vi savner ord af i dag til at fortælle om, hvad det vil sige at være kristen i folkekirken. Vi savner, at der er plads til teologier, der er i samklang med folks længsel og reflekterer samtidens eksistentielle spørgsmål.

Folkekirken synes at være konstrueret til at modstå bevægelse. Der er tilsyn, der skal holde os inden for *rammen*, og

sanktionsmuligheder, hvis du forlader den. Og godt nok må man frit fortolke inden for rammen af bekendelsesgrundlaget, men man må ikke anfægte, at det er grundlaget.

Men det er 2022, og der er ikke noget, man ikke må diskutere! Ja, ikke bare må man diskutere det, det er afgørende vigtigt at gøre det. Det er nødvendigt at tage en debat om folkekirkens teologiske rummelighed og en debat om det, vi anser for en nødvendig ny formulering af folkekirkens ståsted. Målet er ikke at skabe nye dogmer eller teologiske manifeste. Målet er at få talt om og formuleret, hvad det egentlig er, vi som folkekirke er sammen om. En debat, der også handler om folkekirken som institution, og om den rolle folkekirken og teologien bør spille i forhold til medlemmernes tro og samtidens udfordringer.

I denne bog går vi det lutherske grundlag kritisk efter, stiller spørgsmål og efterlyser forandring.

Vi håber, det vil inspirere og give mod til, at mange vil byde ind med tanker om tro og praksis i dag. Visioner for kirken her 2000 år efter Jesus' død.

Men først er der en ting, det er godt at få svar på:

Må vi være her?

Sagen

Er det vores vedtægter?

Samtale mellem præst og menighedsrådsmedlem, mand, 41-årig universitetsuddannet.

Mand: "Når vi taler om gudstjeneste, er der så noget, vi skal holde os indenfor? Kan man sige noget om, hvad rammerne er?"

Præst: "Ja, altså reglerne er sådan, at i højmessen er rammerne dem, der står i ritualbogen."

Mand: "Men hvis vi nu skal prøve at formulere noget andet, som er til at forstå og holde ud, hvad er rammerne så?"

Præst: "Ja, altså - der er jo bekendelsesskrifterne..."

Mand: Hvad er det?

Præst: "Ja. Det er tre trosbekendelser, Luthers katekismus og noget, der hedder Den Augsburgske Bekendelse, skrevet af Luthers medreformator Melanchton i 1530. Det er kirkens lære. Jeg kan prøve at tage det med på menighedsrådsmøde næste gang. Det er måske fint nok for et menighedsråd at vide."

På menighedsrådsmødet ugen efter giver præsten en lille intro, og så bliver der læst op fra bekendelsesskriftet Den Augsburgske Bekendelse

Menighedsrådet kigger undervejs på hinanden med undren i øjnene.

...alle mennesker som fødes på naturlig måde, efter Adams fald fødes med synd...

.. fordømmer dem, der ikke genfødes ved dåb og Helligånd, og pådrager dem evig død..

...ikke nødvendigt overalt at have de samme menneskelige overleveringer eller kirkeskikke eller ceremonier, som er indstiftet af mennesker...

Der er stille. Og lidt latter.

...Kristus skal åbenbare sig ved verdens ende for at holde dom, og han skal opvække alle døde, give de fromme og udvalgte et evigt liv og evindelige glæder, men fordømme de ugudelige mennesker og djævlene til at pines uden ende...

Små udbrud: “Det er jo helt sort!” “Vildt nok!” “Evig død?” “Hvem er donatisterne - og de onde mennesker?” “Pine uden ende ligefrem?”

Bagefter er der en, der siger: “Altså skal jeg forstå det sådan, at det er vores vedtægter?”

Præst: “Ja, sådan kan du vel godt sige det.”

En anden: “Altså, jeg er med på, at det er skrevet i en anden tid, og det ved nogen sikkert meget om, men kan man ikke skrive noget, som passer til den tro, vi har, og som er til at forstå for almindelige mennesker? Det gode kan man jo bare tage med!

Præst: “Jo, det kan man godt. Det har man gjort mange steder i verden. Så bliver ældre tekster som denne at forstå som en del af vores historie og ikke en vedtægt fra 1530. Faktisk reviderede Luthers ven, Melancthon, der førte penen, selv dokumentet i 1540, hvilket jo peger på, at også de syntes, det var fint at ændre, hvis man ændrede mening, var blevet klogere, eller tiden kaldte på andre formuleringer, der bedre kunne forstås.”

En anden: “Hvorfor gør vi så ikke det?”

Præst: “Det ved jeg ikke. Frygt? Tryghed? Nogle forsvarer disse tanker og siger, at man bare skal forstå dem på den rigtige måde. Men mange længes efter et for alle forståeligt grundlag, der svarer til, hvordan vi forstår evangeliet.”

Mand: “Det er vel trods alt godt, at der står det med, at det ikke er nødvendigt at have de samme kirkeskikke. Så kan vi vel godt skabe den gudstjeneste, som vi mener, rammer bedst her?”

Præst: “Nej, her er det jo så, at ritualbogen kommer ind i billedet. Ritualbogen er på en måde også en slags grundlag, som er lavet i overensstemmelse med bekendelsesskrifterne og er ens for alle kirker. Der kommer en ny med mindre justeringer en gang eller to på et århundrede.”

En tredje: “Jeg tænker på det med Grundtvig, som vi har talt om. Det er jo et andet billede af Gud og mennesket. Hvor kan man se det i kirkens grundlag?”

Præst: “Ja, det kunne være dejligt! Altså Grundtvig har jo haft kæmpe betydning for folkekirken gennem tanker og salmer. Men han er ikke en del af bekendelsesgrundlaget.”

Mand: “Så altså bare for at skære det ud i pap - hvis man kommer og er nysgerrig på, hvad kirkens grundlæggende

tanker er, så får man dette i hånden?”

Præst: “Altså jeg ville nok bare give Bibelen, men ja, hvis der blev spurgt til, hvad læren er i folkekirken, så ville man finde bekendelsesskrifterne frem.”

Mand: “Men det er der jo ingen, der tror på?”

Præst: “Jo. Det gør folkekirken jo sådan set. Officielt.”

Mand: “Det skal I nok gå lidt stille med...”

Vedtægtsændring

I Danmarks Riges Grundlov står der, at den danske folkekirke er evangelisk-luthersk. Denne luthersk-evangeliske folkekirke er en forening. Man kan, hvis man er døbt og ikke medlem af et andet trossamfund, være medlem. Men der er ikke nogen vedtægter, ikke nogen forfatning, og foreningens højeste myndighed er Folketinget. Forvirret? Det er der også grund til.

Forvirringen skyldes § 66 i Grundloven, hvor der står, at kirkens forfatning ordnes ved lov. Det løfte er aldrig blevet indfriet. Kirken har ikke nogen forfatning. Hvad definerer den så? Jo, det gør blandt andet Bibelen og bekendelsesskrifterne. Bekendelsesskrifterne er tre trosbekendelser fra oldkirken og de to lutherske skrifter: nemlig Den Augsburgske Bekendelse og Luthers Lille Katekismus, begge fra 1500-tallet. Det er i praksis kirkens vedtægter. Hvis du vil være en del af folkekirken, skal du holde dig inden for dem. Det gælder både ansatte og medlemmer. Hvis du er præst, skal du forkynde inden for rammerne af dette tekstgrundlag - og i en luthersk kirke helst med de reformatoriske bekendelsesskrifter som rettesnor. Præsteløftet er klart. Som præst i folkekirken skriver man under på at forkynde i overensstemmelse med bekendelsesskrifterne. Og på at ville bekæmpe vranglære, der strider mod folkekirken's bekendelse. Der er stor frihed inden for fortolkningen af Bibelen. Men i forholdet til den lutherske arv, er der ikke formuleret en åbenhed i forhold til accepterede teologiske standpunkter. Det skaber grobund for en slags bekendelsesfundamentalisme. Derfor er mange præster usikre på, hvor grænsen går for deres teologiske holdninger og foretrækker at holde lav profil. Præster med

et kritisk syn på Luther går stille med det, for ingen ønsker at blive udskammet eller i værste fald havne i en læresag med fare for at miste embede og levebrød på grund af en disput om den lutherske dogmatik. Men konflikten i præsten består. For hver søndag står man i en liturgi, der er nøje tilpasset bekendelsesgrundlaget. Dåbsritualet er i samklang med Luthers syn på babyer (og andre udøbte) som fulde af synd, der går fortabelsen i møde. Nadverritualet har en enøjet teologi, der stort set alene peger på soningsoffer og syndsforladelse.

I den lutherske kirke andre steder i verden fortæller man, om man holder sig til bekendelsesskrifterne - fordi (*quia*) de er i overensstemmelse med Bibelen - eller - i det omfang (*quatenus*) - de er i overensstemmelse med Bibelen. Det er ikke en sondring, der aktivt arbejdes med i den lutherske kirke i Danmark. Bekendelsen er lov, som den er.

Folkekirken ser gerne sig selv som meget rummelig, men rummelighedens grænser defineres af forskellige biskoppers fornemmelser og holdninger. Hvornår du kaldes til tjenstlig samtale hos provst eller biskop på grund af din holdning til opstandelsen, til dåb eller andet, ved du ikke. De fleste vælger at indordne sig og holde eventuelle tvivl og forbehold for sig selv, evt. ubemærket indarbejdet i form af småændringer i ritualerne. For i teologiske diskussioner om gudstjenesten og ritualerne, bliver bekendelsesgrundlaget brugt som linjedommer. Men det er usundt for teologien. Teologiens væsen er dynamisk og samtalende. Og teologien har de bedste vilkår, når der er plads til frimodighed og mod til nytænkning. Også uden for rammerne af bekendelsesskrifterne.

Og hvad så hvis du er medlem? Hvordan påvirker bekendelsesskrifterne dig? Folkekirken samler danskerne. Men danskerne er ikke klar over, hvad de i bund og grund samles om. Ud over troen på Gud, Jesus og måske Helligånden. Der er meget få medlemmer, der er klar over synet på mennesket, samfundet og Gud i folkekirkens lutherske beken-

delsesgrundlag. Og hvis de kendte til det, ville det ikke sige dem noget.

Lars Sandbeck postede en dag følgende på sin facebook, et uddrag af en samtale:

Præsten: "Barnet bliver indpodet på Kristus ... troen er en gave ... han døde for dine synders skyld ...".

Kvinden: "Hvad rager det mig?"

Han uddyber denne samtale i en artikel i Kirken Underviser (2017/4) og peger på den store uoverensstemmelse, der er mellem kirkens teologiske grundspørgsmål og moderne menneskers livsspørgsmål. Sandbeck siger: "Ja, det er her i det felt, det semantiske fællesskab, at befolkningens forventninger og kirkens svar på de forventninger ikke længe matcher hinanden. Det betyder, at kirken godt kan lære mennesker rent kognitivt at forstå ord som håb, synd, tro og frelse, men det vil stadig ikke sige dem noget eller føre til en eksistentiel vedkommende tilegnelse."

Han siger, at bekendelsesgrundlagets grundlæggende modsætninger - synd og nåde, fortabelse og frelse - ikke er det moderne menneskes dybe eksistensspørgsmål. Med andre ord: Bekendelsesgrundlaget står i dag i vejen for, at evangeliet kan blive forkyndt som et vedkommende budskab.

Hans påpegnings af, at vi ikke stiller de relevante spørgsmål, ikke længere taler om det samme, burde bekymre alle i folkekirken. Men man hører meget få sige, at det er et problem, når folkekirkens lutherske fundament på den ene side rent formelt er normgivende for folkekirkens teologi og på den anden side helt oplagt har mange elementer, der er langt fra den kristendoms- og livsforståelse, mange af folkekirkens medlemmer har.

Folkekirkens bekendelsesgrundlag fra 1500-tallet kan meget få medlemmer skrive under på. Hvis de kendte til det, ville mange nok give kirken dette råd: "Det skal I nok gå lidt stille med!".

Men i stedet for at gå stille med vores "vedtægter", så lad os

få stillet spørgsmålet åbent: Er bekendelsesgrundlaget virkelig det, vi bekender os til og tror på?

Grundtvig gjorde sig i forbindelse med tilblivelsen af grundloven tanker om folkekirken og mente, at definitionen ”den evangelisk-lutherske folkekirke” begrænsede friheden frem for at fremme den. Han mente, at folkekirken burde være åben for enhver, som føler, at han eller hun er kristen og hører til det danske folk. Vi mener, at det er en meget relevant diskussion at tage op igen. Enhed er vigtigt, men det er ikke det samme som ensshed. Vi er fælles om at tro på Kristus, men der skal være plads til uenighed om, hvad det så videre betyder.

Opgaven er at få formuleret i vores tid og sprog, hvad det er, der samler os i folkekirken? Det er ikke nemt. Men det er vigtigt. Og når det er lykkedes andre steder i verden, kan det nok også lade sig gøre her. Vi tror, at kirkens relevans vil blive større og rummeligheden tydeligere. Det er afgørende. Både så medlemmer kan se, at her er et sted, der har med dem og deres tro og virkelighed at gøre – også når det omsættes i gudstjenesten – og for at der ikke skabes et a og et b hold af medlemmer alt efter om de kan underskrive ”vedtægterne” fra 1530.

Det er tid til en vedtægtsændring.

Luther skygger

Lad os lige uddybe lidt. Hvad var det nu med Luthers tanker? Hvad er problemet?

Den evangelisk-lutherske reformation var båret af én bestemt teologisk tanke, der var særlig relevant i begyndelsen af 1500-tallet. Det er tanken om, at Guds nåde er den altafgørende og eneste baggrund for menneskers frelse. Luther formulerede denne tanke meget markant, fordi han ville gøre op med sin samtids teologi, der efter hans mening for stærkt betonedede menneskets mulighed for at bidrage til egen frelse ved forskellige former for 'gode gerninger'. Kirken på Luthers tid forkyndte nemlig med sin praksis, at man kunne arbejde eller betale sig til frelse. Det ville Luther gøre op med. Teologisk set bygger Luther videre på Augustins arvesyndslære, som fastslog, at ethvert menneske fra undfangelsen er besmittet med synd. Altså, at vi i udgangspunktet er onde. Og at vi står under Guds fordømmelse til evig fortabelse. Vi er i udgangspunktet langt fra Gud, og der er ikke noget, vi kan gøre ved det. Ingen afladsbreve og ingen gerninger kan hjælpe os. Men der er en mulighed. For Gud kan gøre noget. Han kan gøre os retfærdige. Gøre os rene. Tage os ind til sig. Det er frelse. Men hvis han ikke gør, så er vi fordømt, og straffen er evig pine. Beslutningen er helt op til Gud.

Dette blev en ny lære: den lutherske retfærdiggørelseslære. Læren kommer tydeligt til udtryk i Den Augsburgske Bekendelse fra 1530, hvor artikel to beskriver arvesynden og dens konsekvenser for dem, der ikke døbes, og artikel fire beskriver frelsen fra arvesynden ved Kristi nåde alene.

Når mennesker så har brug for at høre evangeliet, altså høre, hvordan Kristus frelser mennesker, så skyldes det, at alle -

fra det øjeblik sædcellen møder ægget - er urene. Den urenhed skal dømmes og straffes. Medmindre Gud bestemmer sig for noget andet. Man kan således sige, at Gud frelser mennesket fra Gud selv, fra Guds egen vrede, fordømmelse og straf.

Endvidere mente Luther, at som en slags skæbne var man på forhånd bestemt til enten frelse eller fortabelse. Nogle frelses, nogle går tabt. Gud har bestemt det sådan, men hvorfor det er sådan, er ikke et spørgsmål, mennesker kan besvare. Ja, faktisk er det ifølge Luther et spørgsmål, vi ikke engang må stille. Hvad Gud engang har besluttet, skal vi bare bøje os for i andægtig ærbødighed.

Denne teologiske tænkning har haft og har stadig en helt central og dominerende plads i kirken og på de teologiske uddannelser. Luther fylder i den teologiske undervisning på universitetet, hvor præster uddannes. Her er undervisningen domineret af luthersk tankegods. Af førreformatorsk stof er der et primært fokus på Tertullian og Augustin, Luthers helte. Og moderne tænkere, der forholder sig kritisk til Luther, fylder nærmest ingenting.

Luther fylder også i kirken, hvor folkekirkenes ansatte i et udefineret omfang er forpligtede på en tolkning af evangeliet, som er i overensstemmelse med det lutherske bekendelsesgrundlag. Og hvor alle ritualer ligeledes skal være i overensstemmelse hermed.

Hvad gør man så som medlem af folkekirken i det 21. århundrede, hvis man synes det lyder lidt vildt og meget lidt attraktivt at stole på en Gud, der ser ud til at være både god og ond? En Gud, som både vil nogles frelse og andres fortabelse? Og hvis man ikke synes, man først skal se mennesket som fuld af synd? Nogen vil sige: "Det skal ikke forstås på den måde". Andre siger: "Lige der følger vi ikke Luther". Atter andre føler sig dybt forbundet med denne teologi og anser bekendelsesskrifternes grundlæggende teologi som

det sande frisættende og nutidsrelevante budskab.

Og så er der mange præster, der nok er uenige med Luther på afgørende punkter, men holder sig til det, de kan bruge. De har ofte en anden forståelse af dåb og nadver end Luther og udfolder en alternativ teologi i prædikenen. Lidt efter hvor meget de tør, ændres ord i ritualer, så det passer med den teologi, som han eller hun forkynder i prædikenen, og som den lokale menighed kan stå inde for.

Men når ritualerne skal revideres fra officielt hold, så er Den Augsburgske Bekendelse stadig den evangelisk lutherske folkekirkes bekendelsesgrundlag og skal følges og finde udtryk i formuleringer og handlinger i gudstjenesten. Og det vil stække muligheden for at almindelige mennesker kan høre evangeliet.

Det gør, at det ikke er nok at sige, at Luther fylder. Nej, han skygger. Han skygger, så det er vanskeligt for almindelige danskere at forstå, hvad de skal med troen. Flere og flere står tilbage og spørger: Hvad rager det os?

Gudsbillede og menneskesyn

Mennesket er skabt i Guds billede! Det er en vigtig teologisk tanke i kirken. Men hvad betyder det at være skabt i Guds billede? Er vi en slags kopier af Gud? En kopi er en flad og død efterligning af noget andet. Som en kopi på en kopimaskine. Som et fotografi. Der er ikke et levende forhold mellem originalen og kopien. Eller er vi ikoner? En ikon er i den teologiske tradition levende billeder, der har del i det, som de er billeder af. Med andre ord: Har vi del i Guds væsen eller er vores lighed med Gud mere overfladisk, kopiagtigt? Svaret på det spørgsmål betyder meget for vores forståelse af Gud og af os selv.

De bibelske tekster er ikke entydige. På den ene side er Gud skaber og frelser, og mennesker er skabninger, der har brug for frelse. Så der er en forskel på Gud og mennesker. Det peger på noget kopiagtigt. På den anden side er der også et tæt fællesskab mellem Gud og mennesker. Mennesker er skabte, så de ligner Gud, og i Johannesevangeliet står der, at Gud kom til sit eget, da han blev menneske, båret af Maria, født i stalden i Betlehem. I en berømt tale på Areopagos i Athen citerer Paulus bekræftende nogle græske digtere, der har sagt: "Vi er også af Guds slægt". Og allerede i Det Gamle Testamente kunne en salmedigter erklære om mennesket: "I er guder: I er alle sønner af den Højeste". Det peger på noget ikonisk.

I de efterfølgende teologiske traditioner har synspunkterne på forholdet mellem Gud og mennesker bevæget sig i forskellige retninger: nogle har betonet ligheden og enheden mellem Gud og mennesker, mens andre har betonet forskel-

lene og afstanden.

At se et nært og ikonisk forhold mellem Gud og mennesker er karakteristisk for den tidlige, græksprogede teologiske tradition. Vi er skabt af og ud af Gud - og til evigt fællesskab med Gud. Det udtrykte de blandt andet gennem forestillingen om emanation (udstrømning): Guds væren og væsen strømmer ud af Gud selv, og heraf dannes mennesket.

De sagde: Ved skabelsen blandede Gud sin egen kraft med den jord, som han formede mennesket af, og formen, som mennesket blev dannet efter, var Gud selv.

I vestkirken er traditionen mere broget. Her har en del teologer – blandt andre Augustin og Luther - forstået Gud som den anderledes og fjerne, hvis virkelighed mennesker ikke har del i. De betoned, at mennesket er skabt af Gud ud af intet og derfor ikke har del i Guds væsen og virkelighed. Og de understregede i høj grad syndefaldets ødelæggende virkning for menneskets gudsforhold. Derfor er forholdet mellem Gud og mennesker præget af menneskers oprør mod Gud. Det forhold kan kun genoprettes ved Guds ensidige indgriben. Hvad menneskers andel er, hvordan vi samarbejder med Gud, hvordan vi gør Guds gode vilje, har varieret, men er i den lutherske tradition helt nedtonet. Afvist.

De forskellige traditioners teologi har betydning for, hvordan du ser Gud, og hvad du tænker om mennesket. Den østkirkelige tradition giver et billede af Gud som den, der er ophav til alt og i sin skabelse gavmildt deler sit eget væsen med os, og i vores liv hjælper os med at vores gudbilledlighed står frem på trods af synden. Den augustinsk-lutherske tradition giver et billede af Gud som den, der nok har skabt mennesket, men også - skønt almægtig - lever med at alle mennesker undfanges i synd og altså ikke ligner ham. Gud har magten over mennesket og bestemmer suverænt, om de skal frelses eller fortabes. Om det hele ender med glæde og frihed eller evig pine.

Og hvad angår menneskesynet: Mener du, som de græske kirkefædre, at mennesket er skabt ud af Guds eget væsen, så må du se mennesket med samme ære og værdighed, som du ser Gud. Mennesker er levende ikoner, der repræsenterer Gud i verden. Og når du er skabt sådan og har muligheden for at leve et helligt liv i tjeneste for næsten og det øvrige skaberværk, så er det jo bare at komme i gang. Det lykkes hverken altid eller nemt, for vi har mange fejl og mangler, så den medskabte godhed og hellighed må altid hjælpes på vej af Gud. Guds nåde er hjælpen til at leve et gudbilledligt og ikonisk menneskeliv i efterfølgelse af Kristus. Det dybeste i os er ikke synden, men gudbilledligheden, vores nære fællesskab med Gud, og dette er vores værn mod synden.

Betoner du – som i den lutherske tradition - omvendt forskellen mellem Gud og menneske, afstanden, så er din opgave en anden. Din gudbilledlighed er ødelagt. Mennesket er fordærvet. Og det så gennemgribende, at mennesket er fordømt og på vej til evig pinefuld straf, hvis Gud ikke på trods af menneskets natur og fordærv redder dem. Her skal du acceptere din syndighed og forstå, at du intet kan gøre for at komme tættere på Gud. Troen er så håbet om, at Gud redder dig fra den evige fortabelse på trods af din konstante modstand mod Gud. Du er ikke en ikon. Du er faktisk heller ikke engang en kopi, men du er et forvrænget billede, og du skal dø og fødes igen (døbes) for at kunne leve i ubekymret frihed fra Guds dom.

Den augustinsk-lutherske tradition gør mennesker passive, fordi såkaldte 'gode gerninger' betragtes som menneskers forsøg på at frelse sig selv uden om Gud og Kristus. Du skal heller ikke gøre dig for mange tanker om livet og skæbnen, da det betragtes som en utidig snagen i Guds hemmeligheder. Luther som teolog er modstander af fornuft og filosofi. Ønsket om at leve et godt, helligt og fromt liv mistænkeliggøres. Det er moralisme og forsøg på at frelse sig selv. Og lysten til

at takke og lovprise Gud skal nedtones. Til gengæld skal undervisningen om Gud intensiveres. Og de primære personer i den undervisning er præsterne. Kirken er forvandlet fra et bedehus til en foredragssal.

De ovenfor skitserede traditioner findes sjældent i rendyrket form – hverken hos kirkefædre eller i den lutherske tradition. Det kan der gives mange eksempler på: Pietismen, der har spillet en stor rolle indenfor den lutherske tradition, betone de stærkt fordringen om menneskers helliggørelse og forpligtelsen til at handle til gavn for næsten, sådan som det for eksempel kommer til udtryk i pietismens sociale aktiviteter og skoletanker. Oplysningstænkningen hævdede menneskers ret og pligt til at bruge den medskabte fornuft til at tænke over og udforske virkeligheden. I mange lutherske kirker og særligt i folkekirken er de teologiske forelæsninger og belæring suppleret med menighedens lovsang. Samtidig er det dog også sådan, at så snart disse 'afvigelser' bliver for markante, har den officielle organiserede kirke – i Danmark den lutherske statskirke – slået ned på afvigelserne. De radikale pietistiske præster, som f.eks. Enevold Ewald (1695-1754) blev underkastet en retssag og blev pålagt begrænsninger; de pietistiske og 'gudelige' forsamlinger (ca. 1800-1849) blev forbudt og/eller underkastet gejstligt opsyn, det samme skete for Grundtvig (1825-1837).

Men det med kærligheden?

Ofte lyder det i folkekirken 'Du er god nok. Gud elsker dig'. Hvordan passer det ind i det lutherske, hvor mennesket er en elendig synder, en fortabt og fordømt æt? I den lutherske tradition har mennesker absolut ingen grund til at se positivt hverken på sig selv eller på andre. Og alligevel prædiker præster: Du er god nok. Gud elsker dig.

Det gør de nok, fordi de har læst Bibelen, hvor billedet af Gud som kærlighed har forrang, og så må 1500-tallets angst for Gud vige. Heldigvis.

Se for eksempel på lignelsen om sønnen, der tog ud og kom tilbage. Da den glade far løber sin søn i møde i lignelsen, er faren helt entydig: Nu skal der være fest og farver. Slagt fedekalven! Sønnen derimod slår sin uduelighed fast: Jeg er uværdig. Jeg er synder. Jeg har ikke fortjent din kærlighed. Men faren bruger ikke krudt på det dårlige, i ham fylder glæden alt. Faren er kærligheden. Udelt. Men kunne den hjemkomne søn mon helhjertet tage del i festen, kunne han holde op med at skamme sig, forstod han til fulde sin fars glæde, havde han tillid til den kærlighed, der mødte ham ubetinget?

Det er voldsomt at være i den modtagende ende af betingelsesløs kærlighed. Vi bryder os ikke helt om at få noget, uden at nogen har betalt for det - og helst os selv. Man kunne næsten forestille sig, at sønnen i lignelsen blev forfader til vestkirkens teologer - og til det juridiske tilsnit i al vesterlandsk teologi. Når teologerne Tertullian og Augustin taler om teologi, trækker de på de herskende romerske juridiske grundbegreber om skyld, straf, erstatning, fyldestgørelse (satisfaktion), retfærdiggørelse, soning, jus tallionis

(gengældelsens lov). Disse juridiske vendinger sivede uopretteligt ned i det teologiske grundvand i Vesten, og dermed også ned i de toneangivende reformatoriske teologers måde at vinkle frelseshistorien på: Mennesket er ubrugeligt, udueligt og fortabt uden Guds mellemkomst og mere eller mindre udviklede juridiske eller handelsmæssige processer, der skal kølhale mennesket gennem et juridisk vaske-program, så det fremstår i duelig form, vel at mærke efter at alt menneskeligt er blevet vasket væk, og den guddommelige overhaling har indplantet duelighed i det.

Der er ikke noget underligt i, at en androcentrisk teologi kommer frem til dette syn på mennesket: Vores hjerner er evolutionært bygget til at fokusere på det problematiske og at skøjte hen over det glædelige. Forskerne kalder det en *negativity bias*. Det er menneskeligt. Østkirken formåede at holde – mere – fast i den grundjødiske tankegang, som jøden Jesus var rundet af: At mennesket, fordi det er skabt i Guds billede, er i stand til at agere for det gode i verden. Hvis ikke dét er Jesus' udgangspunkt, giver det meste af det, Jesus siger – og den holdning, hvormed han møder mennesker i evangelierne – slet ikke nogen mening. At mennesket så hele tiden træder ved siden af og ofte ikke lykkes med det gode, er åbenbart for enhver, men det ændrer ikke ved det fundamentale udgangspunkt: Vores iboende mulighed for at komme tilbage på sporet i det godes tjeneste – skabt i Guds billede, som vi er. Dette er basis både for rabbinsk tænkning og sidenhen for bl.a. Klemens af Alexandria, Origenes, og for de østkirkelige kappadokiske fædre (300-tallet), der arbejder videre med tankerne fra Irenæus, Athanasius og Cyril af Alexandria: Grundtanken hos dem kaldes *theosis* og kan beskrives med sætningen: For Guds Søn blev menneske, for at vi skulle blive Gud.

Meget senere var også Grundtvig inspireret af kirkefædrene og deres tanker om menneskets gudbilledlighed. Grundtvig stod her i et afgørende modsætningsforhold til Luther.

Jesus siger, at vi skal kalde Gud for Abba. Far. Og følger vi den opfordring, så må vi bruge det jordiske forældreskab som forståelsesnøgle. Enhver gennemsnitsforælder vil formentlig opføre sig som faderen til den fortabte søn ovenfor: Uanset hvad barnet gør, er der et ubrydeligt bånd af kærlighed til og længsel efter den unge. Ingen normalt fungerende forælder vil tænke om sit barn: At hun eller han er afskyelig, uduelig, ubrugelig, ikke værd at samle på, og at man først vil se barnet for sine øjne, når nogen har betalt en høj pris for al den ballade, som den unge laver.

Hvis vi – trætte, fejlbarlige forældre - kan finde ud af at have den kærlighed til vores børn, må vi gå ud fra, at sådan har vi lov at tænke om Guds forhold til hver og én af os. Regnskabsbøger og jura hører ikke hjemme i det forhold. Vi forældre bruger ikke tid på at minde vores børn om alle deres svage punkter og deres mangler. Nej, i samværet med børnene handler det om at tale en retning frem i dem og i os selv, en retning båret af liv, håb, kærlighed, styrke, udholdenhed og tålmodighed. Hvis vi menneskeforældre kan gøre det – som noget naturligt - mon så ikke det også er sådan med den Abba, som Jesus har sagt, at vi roligt kan lægge vores liv i hænderne på?

Luther tænkte, at man skulle tugte mennesker til Kristus. Lidt som når Kronprins Frederik i en tale til sin far sagde: ”Papa, man siger, at den, man elsker, tugter man. Vi tvivlede aldrig på din kærlighed.” Men man behøver ikke at fortælle mennesker, at de intet er værd, for at de så bliver lykkelige, når de finder ud af, at det er de alligevel. Kærligheden kan godt klare sig alene. Det ville svare til at begynde med at nedgøre hende, du gerne vil giftes med, for at hun så ville blive ekstra glad, når du igen erklærede hende din kærlighed. Det er ikke kærlighed, men psykisk vold. Mennesker længes altid efter kærlighed. Du behøver ikke mishandle dem for at vække den længsel. Den, der tuges, bliver såret og mister tillid. Den, der elskes, vokser og bliver tillidsfuld. Hvis der ikke er tillid, vil det pågældende menneske naturligvis alligevel kunne

handle, men det vil ske ud fra en helt anden motivation: Ud fra frygt, skam, skyld, dårlig samvittighed. Resultatet bliver derefter.

I den vesterlandske teologi er tilliden mangelfuld. Her tager man udgangspunkt i syndefaldsmyten (som 1. Mosebog kapitel 3 i denne tradition hedder), og ikke i 1. Mosebogs fortælling om menneskets gudbilledlighed. Denne tradition er androcentrisk – i fokus er manden – og ikke theocentrisk – med Gud i fokus. Manden fokuserer som sønnen på fejl og mangler ved sig selv. Hos Gud er glæden og kærligheden i højsædet.

Reformatorerne angst for at inddrage menneskelig due-lighed i det kosmiske regnskab mellem Gud og mennesker er (måske) forståelig, set i lyset af deres opgør med aflads-handlen. Men det opgør og den virkelighed er ikke længere vores. Og vi må med udgangspunkt i vores tid forsøge at lytte til evangeliet og Guds virke og mening. Og overveje, om ikke Gudsriget skal bygges – med mennesker og Gud i skøn forening og samarbejde – surdejsklump for surdejsklump.

Folkekirken

Relevans!

På Luthers tid kunne man meningsfuldt spørge: Er Gud nådig? Og: Hvad kan jeg arme synder gøre? Spørgsmål, der vidner om det uanfægtede udgangspunkt: Gud findes! Og jeg er en synder!

I dag. Mere end 500 år senere. Oplysningstid, religionskritik og modernitet senere, er spørgsmålene andre. Nu spørger man snarere: Findes Gud? Og: Hvad har det med mig at gøre?

I en tid, hvor klodens tilstand på mangfoldige måder kalder på duelighed, selvrefleksion, deltagelse, barmhjertighed og medarbejderskab for skabelsen på tværs af menneskeskabte grænser, er det reformatoriske program ikke til megen hjælp. Hverken som tænkning eller omsat i gudstjenestepraksis.

Kirkens forkyndelse i gudstjenesten er nemlig bygget op over de lutherske grundspørgsmål. De forsøger at svare på dem. Det foregår i formler: Du tilsiges dine synders nådige forladelse. Du får styrket din udgang og indgang. Jesus har på korset gjort fyldest for al din synd. Når du bliver døbt, skal du tilhøre Kristus. Lev frimodigt i troen på Guds nåde. Formlerne fortæller i et antikveret sprog, at du er en idiot, men måske kan Gud hjælpe dig. Hvis man i begyndelsen af sit voksenliv oplever en højmesse, når man er til barnedåb, så er det meget få, der får den tanke, at her er da en skat, som jeg må besøge igen for at få meningsfulde perspektiver på livet. Der er højst et overbærende smil til overs for den folkekirkelige forkyndelse. Den er ganske enkelt blevet for perifer. Det er hyggeligt at være til babysalmesang, men det

bankende hjerte i menigheden, højmessen, siger dem intet. Derfor siger de ofte, hvis de får deres barn døbt: Ja, altså, vi synes kristendommen har nogle gode værdier. Men tænk, hvis de i stedet sagde: Kirken er et af de vigtigste fællesskaber i samfundet, og vi elsker at komme her og få åbnet til en åndelig dimension af livet, for det beriger os. Det er der ingen, der siger.

Og dermed er den lutherske teologis begrænsninger med til at gøre folkekirken til en stadigt mere perifer institution. Opretholdt ikke af tro, men af nationalitets- og traditionsfølelse blandt danskerne, samt af et almenmenneskeligt behov for overgangsriter og markering af særlige livsbegivenheder. Dette er dog i hastig forandring. Også på ritualområdet oplever folkekirken mere konkurrence end tidligere, og sammenligner man med udlandet, er det tydeligt, at tendensen går i retning af, at flere og flere vælger kirken fra i forbindelse med blandt andet begravelser og vielser.

Der er mange præster, der har en anden teologi end Luther. Og som forkynder denne teologi i deres prædiken. Problemet er, at hele gudstjenesten er forkyndelse, og her forhindrer autorisationen muligheden for relevant og formelfri (floskelfri) forkyndelse, der kan forkynde evangeliet, så mennesker i dag kan høre og mærke kærligheden og friheden og selv begynde at "skrive bibler på må og få", som Simon Grotrian siger. Giv evangeliet krop i verden.

I folkekirken er gudstjenesterne lagt i meget faste og ufleksible former. Det sker gennem en autorisationsproces, hvor en kommission udarbejder højmessens liturgi. Her bestemmes rækkefølge og ordlyd. Teologien er givet. I øjeblikket går de autoriserede ritualer tilbage til 1992, men de bygger i høj grad på ældre autorisationer. Man fastholder altså både sprog og former uden væsentlig mulighed for tilpasning til tiden. Formålet med autorisationen er enshed og genkendelighed. Man kunne forestille sig andre formål med gudstjenesten såsom enhed og relevans. I sidste ende godkendes

og autoriseres liturgier og ritualer af dronningen, som er folkekirkens overhoved. Der er nogle ganske få variationsmuligheder inden for autorisationen (alle med samme teologi). Disse opdages kun af meget vante kirkegængere, da de ikke giver en mangfoldighed i gudstjenestelivet, der kan afkodes. Og derudover kan biskoppen give lov til at fravige ritualbogen. I hvilken grad, de gør det, er forskelligt.

Folkekirkens autorisationspraksis understøtter en stadig vedblivende statskirkelighed og professionalisering af folkekirken generelt og af de kirkelige handlinger specifikt. Folkekirkens gudstjenestepraksis er hierarkisk og topstyret. Den nuværende praksis med ensrettede, autoriserede ritualer giver ikke mulighed for, at præster og lægfolk kan udarbejde liturgier, der passer til de lokale forhold. Det betyder, at præster og lægfolk sættes udenfor den liturgiske udvikling - hvis der er en sådan - eller at de må lave undergrundsarbejde på biskoppens nåde. Denne praksis kan vanskeligt opfattes anderledes end som udtryk for mistillid til præsters og lægfolks liturgiske og teologiske kompetencer. Tanken om det almindelige præstedømme tages ikke alvorligt. Konsekvensen er, at præster og lægfolk ikke får trænet deres liturgiske og teologiske muskler, men bliver passive ritualforvaltere og ritualbeskuere. Lægfolk placeres passivt på bænkene og skal ikke præstere andet end taknemmelighed for, at den almægtige Gud overhovedet vil have noget med dem at gøre. Præsterne står - med Luthers menneskesyn - tilbage med den udmattende post det er at skulle tale mennesket ned for at kunne tale Kristus op. Det er som en støvsugersælger, der først må putte skidt på gulvet for at vise hvor god støvsugeren er til at fjerne problemet. Mennesket skal først svines til, for at forstå hvor vigtigt og godt det er at blive rensset. Som om meningen med dette forunderlige univers kunne tage udgangspunkt i et fundamentalt problem, en svinestreg!

Skønt statskirkeordningen med grundloven i 1849 officielt er

erstattet med den nuværende folkekirkeordning, har folkekirken stadig ud fra samme tankegang en meget stram liturgisk praksis, hvor alle ritualer skal autoriseres eller som minimum opnå undtagelsesvis godkendelse af en biskop. Siden er der i 1992 vedtaget en lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager, der er tænkt som et juridisk instrument til at sikre at præster, provster og biskopper holder sig inden for folkekirkens 'læregrundlag'. Friheden rækker kun så langt, som magthaverne tillader. Endvidere har folkekirken for at undgå enhver mistanke om 'gerningsretfærdighed' udliciteret alle 'gode gerninger' til de såkaldte frivillige kirkelige organisationer. Folkekirken vil altså ikke selv 'frivilligt' indblandes i det med gode gerninger eller på anden måde vise et ståsted og en retning i forhold til samfundet.

Nu er det heldigvis sådan, at mange menigheder og præster formår at manøvrere inden for - og ofte også lidt uden for - de stramme statskirkelige regelsæt og den snævre lutherske teologiske ramme, så de får dannet levende, barmhjertige og lovsyngende menigheder. Vi har heller ikke mange teologiske læresager, hvor præster stilles for den gejstlige domstol. Er alt så ikke godt og 'rummeligheden' sikret, så alle kan følge deres overbevisning? Nej, for ikke sjældent bliver præster kaldt til formelle eller uformelle tjenstlige samtaler hos deres biskopper, og langt oftere oplever præster og lægfolk at blive dømt af den 'gejstlige folkedomstol' med domme som 'uluthersk', 'i strid med bekendelserne', 'ikke klassisk kristendom', 'ubibelsk kristendom' osv. Det skaber usikkerhed, ufrihed og mismod. Det, der er brug for, er at fremme mod, frihed og relevans.

Sæt gudstjenesten fri!

Kan man sætte gudstjenesten fri? Ja, det kan man, hvis man løsner den stramme styring af gudstjenesternes liturgi, opløser det gejstlige hierarki og inddrager lægfolket i gudstjenesternes planlægning og gennemførelse. Der er allerede stærke bevægelser i denne retning i folkekirken: Mange præster og menighedsråd arbejder intenst med liturgisk teologi, gudstjenestereformer, nye liturgier, nytænkning af ritualer for dåb og nadver, formuleringer af nye bønner, inddragelse af menigheden, nye salmer osv. Problemet er, at alt dette stadig skal ske inden for rammerne af de autoriserede ritualer fra 1992 eller på grundlag af særlige biskoppelige tilladelser. Dog er der også stærke tendenser til anarki på dette punkt. Præster og menigheder gør det, som de finder bedst. Det efterlader imidlertid både præst, menighedsråd og lægfolket i en usikker og ustabil situation, hvor man aldrig kan vide, hvornår der kommer kritik, klager og eventuelt tjenstlige påtaler.

Desuden mangler der jo naturligvis en organiseret indsats for gudstjenestefornyelse. Gennem de seneste fem år har officielt nedsatte arbejdsgrupper arbejdet med dåb, nadver, liturgi og autorisation. Det ser ud til, at dette arbejde vil føre til oprettelse af et fast officielt 'liturgisk forum', der løbende skal komme med udspil til liturgisk fornyelse. Desuden nedsættes en kommission, der skal revidere dåbsritualet og måske også nadverritualet med henblik på en ny autorisation. Det er skridt i den rigtige retning. Især skal oprettelsen af et permanent 'liturgisk forum' hilses velkomment, fordi det signalerer, at folkekirken kontinuerligt vil arbejde med liturgisk fornyelse, og ikke kun når autorisationen med årtiers mellemrum skal fornyes. Men også disse nye forslag ind-

føjes i det eksisterende folkekirkelige hierarki: Det liturgiske forum er som udgangspunkt professionaliseret med faste ansatte, der skal udarbejde nye liturgiske tiltag, som så efter biskoppernes godkendelse skal sendes nedad i hierarkiet. Hvorfor ikke begynde nedefra i menighederne og så stille faglig hjælp til rådighed, når der er behov for og ønske om det? Og hvorfor skal nye liturgiske tiltag absolut godkendes af biskopperne? Tror man ikke på præsters og lægfolks kompetencer? Eller ignorerer man disse kompetencer - for at sikre at man har styr på det? Værre er det, at de foreslåede revisioner af dåbs- og nadverritualerne skal gennem et kommissionsarbejde og en autorisationsproces. Det vil tage meget lang tid, og erfaringen siger, at der kun kommer minimale ændringer ud af en sådan proces. Og selv hvis der sker fornyelser, vil de enkelte menigheder og præster være bundet af de nye autoriserede ritualer. De, der gerne vil gøre noget anderledes, får ingen mulighed for det.

Minimal autorisation

Lad os gå en anden vej. Folkekirken kunne nøjes med en minimal og åben autorisation. Det ville være tilstrækkeligt at fastslå, at gudstjenester i folkekirken skal grundes på Bibelen og på de to oldkirkelige bekendelser - den nikænoconstantinopolitanske og den apostolske - og at gudstjenester i folkekirken hyppigt i én eller anden form skal indeholde menighedens lovsang, evangeliets forkyndelse og sakramenternes forvaltning. Alle elementer behøver ikke at være med i enhver gudstjeneste, og formen behøver ikke at være identisk alle steder. En sådan minimal 'autorisation' vil åbne for de lokale menigheders engagement i gudstjenesterne. Gudstjenesternes liturgi kan varieres. Lægfolk kan inddrages i gudstjenestepanlægningen og i gennemførelsen. Resourcer kan bruges på nye måder.

Det kræver noget! Ritualer og liturgier er ikke noget, som man bare lige opfinder over en kop kaffe. Det er et stort arbejde at planlægge og gennemføre en konkret gudstjeneste og et meget større arbejde at gennemtænke og gennemprøve de bagvedliggende liturgiske principper. Så en liturgisk reform, der muliggør, at menighederne kan tage et eget ansvar for gudstjenesterne, gør ikke arbejdet lettere – tværtimod. Det kræver mere at spille med på banen, end at sidde på tilskuerrækkerne. Det er netop en af fordelene – at folkekirkens medlemmer kan blive medspillere i gudstjenesten og ikke kun tilskuere. Det kræver tid, vilje og indsigt og er et løbende arbejde. For dem, der kan og vil. For frihed betyder også frihed til at lade være med at udforme egne gudstjenesteliturgier. Der vil utvivlsomt være menigheder, der foretrækker at følge en fast liturgi, som de har overtaget fra andre. Det er der intet i vejen med, så længe det er menighedens frie

valg. Der vil utvivlsomt også være medlemmer af menighederne, der ikke kan eller ønsker at deltage i det liturgiske arbejde. Det er der heller ikke noget i vejen med, så længe det er et frit valg. Processen med at udvikle nye liturgier kræver transparens og åbenhed. Alle skal kunne deltage, og alle skal informeres om de liturgiske valg. Hvis folkekirken formår at tage skridt i denne retning, er der en mulighed for, at folkekirken kan komme til at afspejle den diversitet, som folkekirken repræsenterer. Folkekirken vil også kunne imødekomme nutidige menneskers helt naturlige forventning om blive inddraget i og få indflydelse på den kirke, som de er medlemmer af.

Organisation eller organisme?

Siden de første århundreder har der været en tendens, til at kirken har organiseret sig igennem hierarkiske strukturer. Det er en arv, som ikke er til at komme uden om. Heller ikke for folkekirken. Men læser man Det Ny Testamente, kan man spørge sig selv, i hvilket omfang Jesus taler om struktur og organisation. Ikke meget. Han bruger meget organiske billeder. Vi er en del af et træ. Vi er som en krop. Desuden opdagede man tidligt i kirken, at Gud er dynamisk i sit virke og ikke til at indfange i faste formler og autorisationer. Derfor opstod der teologi omkring Gud som Helligånd.

En kirke skal have en struktur. Men det er vigtigt at være opmærksom på, at der dybt i vores forståelse af Gud, er et billede af Gud som handlende. Som en kraft, der ønsker at skabe kærlighedens nærvær i sin skabning. Og det er ikke muligt at planlægge eller sætte på formler, hvordan det kan ske. Erfaringen siger, at det har rigtig meget at gøre med menneskers frimodighed til at gribe de øjeblikke af spontan kaldelse, som kommer til ethvert menneske. Det være sig når den fremmede viser sig og har brug for et glas vand eller et smil. Det kan også være, at hjertet brister ved mødet med strukturelle forhold, der står i vejen for aktiv handling med plads til nænsomhed og omsorg. Guds veje er mange og aldeles uforudsigelige i den henseende. Derfor er det essentielt i en kirkelig struktur, at der er åbenhed til, at mennesker opmuntres til at følge deres kald. Når vi gør det, er vi med til at gøre Jesu forkyndelse af Gudsriget konkret. En kirke er bygget af levende stene, ikke af strukturer, der fastholder 'plejer' og genkendelighed i en grad, som forhindrer nyt i at opstå. Det er vigtigt at skabe rum og rammer for, at mennesker på meget forskellig vis kan se sig selv som en del

af det at række evangeliet om Guds kærlighed videre ud i verden. Skabe liv og vækst. Som enhver gartner ved, så kræver det jævnlig lugning, nænsom gødning, levende vand og væksthæmmende gartnerglæde.

Men folkekirken er indrettet til ikke at forandre sig. Den er selvopretholdende. Lige fra kirkeministerium til præstevoldannelse. Der er ingen tradition for at tale om, hvad der kunne være anderledes. Og gå efter det. Alle er systemets folk. Og folk - og folkekirkemedlemmer - uden for "systemet" oplever meget sjældent en invitation eller et kald til at forsøge at gå i dialog med den folkekirkelige mastodont. På trods af at man har mulighed for at henvende sig direkte til alle medlemmer, så kommunikerer man kun med dem, der er der i forvejen - og altså i en eller anden udstrækning kan lide det, som det er. Eller måske ikke har tænkt på, at det er muligt at gøre det på en anden måde.

Grundlovens løfteparagraf om, at folkekirkens forhold skal ordnes ved lov, er aldrig blevet gennemført. Kan vi leve med det - at rammesætningen for kirkens arbejde ligger hos kirkeministeren i samspil med kirkeudvalget? At de er den endelige autoritet - og alle andre - biskopper, præster osv. - er ansatte. Og når kirkeministrene så ønsker bare at være pedel - så træder andre magtcirkler ind og overtager. Deriblandt biskopperne, der er en stigende magtfaktor. Dog meget forsigtige med ikke at komme til at fremstå som en egentlig bestemmende forsamling. De kan efter et bispemøde komme til at sige: "Vi nedsætter en dåbskommission!" og retter så sig selv: "Øh, vi *anmoder* kirkeministeren om at nedsætte en dåbskommission!". Det er da også biskopperne, der bestemmer sammensætningen af kommissionen og dér trækker på deres uformelle netværk - og dermed også i afgørende grad bestemmer udfaldet.

Folkekirken er en helt enestående kirke i international sammenhæng. Den har ressourcer som andre kirker kun kan

drømme om. I princippet er der økonomi til at være kirke på mange måder og med stor konkret synlighed for dens medlemmer.

I praksis bliver meget store dele af ressourcerne dog brugt på at opretholde en gudstjenesteform om søndagen, som få danskere prioriterer at tage del i. Folk stemmer med benene, og den manglende tilslutning er et udtryk for, at en meget stor del af kirkens medlemmer ikke finder gudstjenesten relevant. Kirkens formål er at forkynde evangeliet, men interesserer sig ikke for, om man når folk med budskabet. Skulle man ikke spørge: Fungerer gudstjenesten? Hvem skal vi nå? Hvor bredt skal vi favne? Det er et ret åbenlyst spørgsmål at stille, men ingen har tilsyneladende interesse i at stille det, for hvem skulle reagere, og hvordan kunne man reagere, hvis det viste sig, at folkekirken anvender sine ressourcer forkert, set i forhold til en simpel cost benefit analyse?

Folkekirken bryster sig ofte af sit demokrati. Det lokale menighedsråd. Men samtidig er det sådan, at de vigtigste beslutninger f.eks. i forhold til præstekvoter, ansættelsesforhold, gudstjenesteordninger osv. træffes andre steder end i en demokratisk proces. Hvorfor ikke være demokratisk omkring centrale spørgsmål af betydning for hele folkekirken. Sørge for repræsentation og debat i den diskussion, der skal give ståsted og retning til folkekirken anno 2022. En diskussion om hvilken kirkeordning, hvilken struktur og hvilken gudstjenesteordning, vi ønsker.

Drømmen

Reformer

Den lutherske teologi må korrigeres for at bevare sin gyldighed og være meningsfuld for danskere i det 21. århundrede. De følgende ansatser til denne reformulering er ikke en ny teologi, men en teologi, der har dybe rødder i Det Nye Testamente og i den græsksprogede oldkirkes teologi. Her kan man finde fortolkninger af kristendommen, der stort set er ukendte i vores lutherske tradition, men som vi og efterhånden mange andre oplever som langt mere meningsfulde end den middelalderlige og lutherske teologi, der indtil nu har bestemt folkekirkens teologi.

Den nye (gamle) teologi må blandt andet inkludere følgende punkter:

- **Gud er entydig god og ophav til alt som er. Gud er magten til at være til i alt som er til, men er ikke årsag til det onde. Gud skaber retfærdighed, frelse og fællesskab ved hjælp af sin godhed og kærlighed og ikke ved hjælp af trusler om evig fortabelse. Gud har åbenbaret sig fuldt ud i Jesus Kristus.** *(Hermed afvises den lutherske tanke om 'den skjulte Gud', som udtrykker, at Gud også har en for os ubegribelig vilje til at lade nogle mennesker gå fortabt og pine i evighed)*
- **Mennesket er skabt i Guds billede, som er Kristus, og er derfor også godt, men menneskers godhed er svækket og mangelfuld, fordi vi eksisterer på afstand fra og i oprør mod Gud. Det kalder man i den kristne tradition synd. Synd er mangel på godhed, mangel på**

guddommelighed, men ikke totalt fravær af godhed og guddommelighed. *(Hermed afvises den augustinsk-lutherske arvesyndslære, der hævder, at alle mennesker er ramt af en arvet skyld, der fordærver deres natur og medfører evig fordømmelse, straf og pine, hvis ikke de frelses gennem dåben og troen.)*

• **Gud holder til stadighed dom over menneskers synd, vores oprør mod Gud, vores svigt af vore medmennesker og vores udnyttelse af skaberværket. Guds dom er imidlertid aldrig fordømmende, men altid rensende, helbredende og genoprettende.** *(Dermed afvises den lutherske lære om, at Gud fordømmer nogle mennesker til evig straf og pine, og at Gud gengælder ondt med ondt.)*

• **Frelse er igen at nærme sig Gud og andre mennesker i gensidig kærlighed og barmhjertighed. Det sker gennem en helliggørelsesproces, hvor Gud og mennesker samarbejder om at lede mennesker til deres mål i foreningen med Gud.** *(Hermed afvises den lutherske påstand om, at mennesker ikke kan bidrage til deres egen og andres frelse, og den hyppige konklusion herpå: at mennesker ikke kan og ikke skal bestræbe sig på ved Guds hjælp at leve et liv i kærlighed til Gud og næsten. Mennesker skal ikke synde tappert, som Luther hævdede, men tappert bekæmpe synden, sådan som Paulus blandt andet forkyndte det i Romerbrevet kapitel 6 vers 12ff.)*

• **Ingen er udelukket fra denne frelsesproces. Alle er på vej. Alle frelses.** *(Hermed afvises læren om den såkaldte 'dobbelte udgang', som betyder, at nogen frelses og andre går fortabt. Særligt afvises den augustinsk-lutherske forestilling om den såkaldte 'dobbelte forudbestemmelse', hvor det er Gud selv, der vælger, hvem der skal frelses og hvem, der skal fortabes. Denne tankegang gør Gud til en djævel.)*

• **Det evige liv begynder i dette liv, hvor kærligheden og**

fællesskabet mellem Gud, menneske, medmenneske og det ikke-menneskelige skaberværk udfoldes. Kirken er som de helliges fællesskab gudsrige på jorden. Frelse handler ikke kun om livet efter døden, men i høj grad også om livet før døden. *(Hermed afvises den i dansk luthersk teologi fremherskende tendens til først og fremmest at betragte kirken som en politisk bestemt verdslig (stats)institution.)*

• **Livet er ikke begrænset af den fysiske død. Ved den fysiske død omformes menneskers væren gennem naturlige biologiske processer, men tilintetgøres ikke. Det kristne håb er, at menneskers liv og væren transformeres fra eksistensen i denne verden til en anden slags liv i Gud.**

Vi tror, at vejen til at vitalisere folkekirken går gennem åbne samtaler og diskussioner. Ikke med det formål at omvende andre til vores synspunkter, men i håb om, at det er muligt gennem samtaler at signalere en teologisk mangfoldighed, så det er muligt for danskerne at spejle deres tro i forhold til den kirke, de er medlemmer af. Det er ikke holdbart, at folkekirken officielt kun har teologiske grundsynspunkter, som mange af danskerne ikke kan se sig repræsenterede i. At være folkekirke handler ikke om at have mere end 50% af folket som medlemmer. Eller at befinde sig fysisk, hvor folk er. At være folkets kirke handler om at være mentalt, hvor folk er. Lytte til de spørgsmål, de stiller. Forstå længsler og drømme. Man må lytte og være i samtale og lade sig bevæge af samtalen i stedet for at fortælle folk, hvordan de skal forstå det, de oplever, så de forstår det rigtigt. Hvad enten det er dåbsritualet, salmebogens ophøjede status eller bekendelsesgrundlaget.

Ellers bliver folkekirken et troens magt- og meningsmonopol, som mennesker dybest set skal rette sig ind efter. Hvis altså de ikke blot vil lade sig nøje med at være tolererede

medlemmer med forkerte teologiske opfattelser. Hvor der er plads til deres medlemskab og medlemsbidrag, men ikke til deres gudsforståelse eller drøm om gudstjenestedeltagelse. Jamen, risikerer vi så ikke at få en folkekirke fyldt med vranglære, for en del af kirkens historie har vel netop været at udgrænse ikke acceptable teologier og synspunkter? Skal der ikke være grænser for, hvad man kan kalde kristen teologi? Den kristne teologi har til enhver tid sine grænser. Og de har altid været i konstant bevægelse. Det er historisk set en af kristendommens styrker, at den har haft bevægelige teologier. Det har aldrig været hverken kirkens eller verdens undergang, at der er kommet nye formuleringer på banen omkring forståelsen af Gud eller opfattelsen af at være kirke og af at være kristen. Der er bestemt grænser for de teologiske ytringer, som kan regnes for at være inden for den kristne tradition. Men der er ikke kun ét ståsted. Så længe Kristus er i huset, skal der være højt til loftet. Og vi må gå langt for at finde steder, der kan fungere som fælles åndehuller på trods af teologiske forskelle. Tænk på Australien, et gigantisk land med mange får. Her er det vigtigste ikke indhegningerne. Her er det vigtigste åndehullerne, kilderne, foderstederne, som skal være så nærende, at fårene samles der.

Eller måske behøver man ikke formulere og bekende sig til dogmer. Dømme inde og ude. Måske er det nok at have Bibelen og troen på Guds åbenbaring i Kristus og gøre sig nogle tanker om, hvordan vi er menighed. Måske kan vi gennem praksis finde sammen, lytte til fortællinger, synge og handle og være stille sammen. Bevæges. Og så kunne et udkast se sådan ud - et antifest - løse anslag til en menighedsforståelse. Og man kunne lade det være bevægeligt og forandres i takt med nye samtaler, indsigter, gudstjenester:

ANTIFEST

Tekstens VI er menighedens VI

I den mest individfikserede tid af alle, gør vi opmærksom på, at individets tid er forbi. For det vigtige har vi til fælles. Og det kan ses og mærkes, hvis man gider!

Vi, kirken, har fortællinger, som gør os klogere, modigere og fletter os sammen. Vi har også lyst til at fortælle dem til andre. Det er lidt ligesom, når man er forelsket. Det fylder.

Vi føler os nogle gange lidt søvnige i vores trygge liv. Kristendommen vækker os, bevæger os. Så vi bevæger. Kærlighedens kædereaktion, du ved!

Vi kristne er deltagende, medskabende og lidenskabelige. Vi har lyst og vilje til at dele liv og tro. Også i gudstjenesten.

Vi længes efter Gud - erfaringer af helhed i et delt sind og i en delt verden.

Vi tror, det at tro er at være modtagende overfor det største og dybeste i livet. Og vi tror, det har alt med vores næste at gøre. Ja, - med alt liv omkring os, faktisk.

Vi tror, man kan øve sig på at tro, håbe og elske.

Vi elsker mysteriet.

Vi elsker at vi er fælles om Bibelen og marven i vores praksis, at mødes, høre, synge, bede, spise og døbe. I den tre-enige Guds navn.

Vi lever informationsoverlæstet og erfaringsfattigt. Vi vil gerne have erfaringer af, at vi hører sammen. Med hinanden

og Kristus.

Vi tror, Gud kalder. Hvad det er, Gud kalder dig til, finder du ud af. Lyt.

Vi tror, Gud vil blive alt i alle.

I kirken øver vi os i at være menneske. På at tro, håbe og elske. Takke. Forbinde. Forankre. Vi gider ikke først øve os på at være til gudstjeneste.

Vi leder ikke efter Gud i fine sætninger eller dogmer. Vi leder på Guds yndlingssted. I mennesket. I det skabte.

Guds fortælling kan deles på mange måder. Sikkert også nogle, vi endnu ikke har prøvet.

Måltidet er vigtigt. Vi gør os umage med at være til stede. Med hinanden og Gud.

Vi vil være relevante. Ikke bare i vores egne øjne

Som kristne bruger vi fantasien. Den gør, at vi kan forestille os noget uden for vores fingerbølverden.

Vi vil løbende tænke over og tale om, hvad vores billede af Gud er. For det er det billede, der skal farve den måde, vi er kirke på.

Vi synes vores forfædre - eller forkristne - har gjort mange kloge ting, som det gør os glade og rige at genbruge. Vi finder også selv på, bliver inspireret, udforsker, og nyt dukker op ud af det blå. Det holder vi os åbne for. Det ville være dumt andet.

Vi laver fejl. Det er ikke farligt at lave fejl. Det er nødvendigt. Og nogle gange komisk, men det gør ikke noget. Vi må prø-

ve alt - der har noget med sagen at gøre - og holde fast i det gode.

Vinduer

Disse vinduer er tænkt som inspiration. En påmindelse om at tingene kan gøres på andre måder. Kristendommen er en levende bevægelse i evig forandring.

The General Lutheran Church er en sammenslutning af forskellige lutherske trossamfund, der gennem teologiske samtaler har fundet sammen. Oprindeligt samlet i USA, men nu med medlemmer i Afrika og Sydamerika. Centralt i deres teologiske grundsyn er troen på alles frelse. De beskriver sig som lutherske, har Konkordiebogen (1580) som et centralt skrift og er inspirerede af den amerikanske, lutherske præst, Samuel Simon Schmucker. De bekender sig til en treenig Gud og ser (som Luther) Bibelen som eneste rettesnor for troen. Der er fuld fortolkningsfrihed. Det betyder, at man kan fravige Luther, hvor denne ikke er i samklang med evangeliet, som det fortolkes i dag. Der er kvindelig ordination og vide liturgiske rammer.

Petri Tikka fra Finland er en luthersk præst og teolog, som arbejder på en afhandling om alles frelse i lys af treenigheden. Han oplever stor modstand mod projektet fra flere lutheranere i Finland. Han holder af den lutherske arv, men kæmper for at gøre den mere evangelisk og må derfor også gå i rette med den.

En islandsk præst fortalte en passant, at hun havde brugt en anden (uautoriseret) trosbekendelse i højmessens. Jeg brød ind og spurgte, om hun måtte det, hvortil hun for-

bløffet svarede: “Ja, jeg er jo præst!” – underforstået: ja, det er jo det, der er mit arbejde, at forsøge at forstå og formulere vores tro på den treenige Gud til dem, vi står overfor. Hun forklarede den mere liberale tilgang med, at Island havde befundet sig i tilpas afstand fra tilsynet. Mig bekendt er deres kirkeliv ikke blevet uevangelisk af det. Det kunne jo være, at der var andre sande måder at udtrykke og bekende vores tro på. Det kunne endda være, at de var mere sande. Eller det kunne være, at vi forstod, at vi aldrig ejer sandheden og derfor må bevilge hinanden lov til løbende at forsøge at sætte ord på, hvad vi nærer den inderste tillid til. Lad os sigte mere efter det at bevæge mennesker end at holde på formerne. Lad os gøre skiven større. Så den ikke har størrelsen på bispestolens sæde, men mere sådan som solen.

Fra det norske arbejde med liturgi, der blev afsluttet i 2011: ”Struktur i gudstjenesten handler derfor om noe mer enn et ytre rammeverk. I grunnstrukturen hører viktige innholdselementer hjemme, nettopp på sitt faste sted i gudstjenesten. Denne stabiliteten og fastheten i gudstjenestens struktur og innhold er det viktig å ta vare på. Samtidig skal vi vokte oss vel for å tenke statisk om denne tradisjonen. Den har til alle tider vært preget av fornyelse, knyttet til ulike epokers idealer og kulturelle jordsmonn. Men fornyelsen ligger ikke nødvendigvis i et oppbrudd fra tradisjonen. I tradisjonen kan det tvert imot være mye fornyelse å hente, og særlig om vi forstår tradisjonen i det lange perspektivet tilbake til kirkens eldste tid.”

Den store sammenslutning af lutherske kirker i USA, Evangelical Lutheran Churches of America (ELCA) har ud fra en ambition om at “forny for at nå ud” udviklet et dokument, der hedder Principles of Worship. Dokumentet er skabt af 100 mennesker, der repræsenterer bredden i sammenslutningen. Disse principper for gudstjeneste har fire overordnede temaer: sprog, musik, prædiken og gudstjenestens rum.

Principperne er ikke linjer, der skal dømmes inde eller ude, men markeringer, der skal inspirere til studier og samtale og skabe fælles grund og forståelse. Målet er enhed, men ikke ensformighed. Det siges blandt andet om sproget, at liturgisk sprog har holdbarhed, tåler gentagelse og mysteriets dybde. Og at hverdagsprog i gudstjenesten blandes med særligt sprog såsom Halleluja, kyrie eleison og amen. Dokumentet peger ikke bare på sprog som afgørende, men også på andre udtryk som stilhed og dans. Det fortæller om vigtigheden af deltagelse og forskellighed i menighederne. Det siger, at i spørgsmål om forvaltning af sakramenterne truer både praksis uden den fornødne omsorg og rigid uniformitet evangeliets forkyndelse. Guds ord og sakramenterne er gaver til os. De understreger Luthers klare pointe, at kirkens enhed er Kristus. Ikke ensformighed i udformning af ritualer og genkendelighed i ord.

Den lutherske præst Nadia Bolz-Weber fik sidste år (2021) af ELCA (den evangelisk-lutherske kirke i Amerika) titlen: "Pastor for Public Witness", fordi hun på mange kreative måder har formået at bringe kristendom til mennesker, der formodentlig ikke ville være stødt på den ellers. I den menighed (i Denver, Colorado), som hun var med til at grundlægge, House for All Sinners and Saints, deltager hele menigheden i at opfylde gudstjenestens forskellige funktioner, og de bruger gavmildt af forskellige andre kirketraditioners praksis (ikoner, røgelse, liturgiske fester).

Nadia Bolz-Weber oprettede sidste år en 'pop-up kirke' på nettet, for det hun kalder 'spiritual misfits' og i det forgangne år er der samlet godt 3000 medlemmer fra vidt forskellige (kristne) baggrunde kloden over, som har fundet fælles fodslag med virtuel fællesbøn tre gange om ugen, foredrag, boglæsningsgrupper osv..

Inspirationen fra oldkirken er stigende, også i Danmark. Brugen af bl.a. ikoner, faste, meditationer og pilgrimsvan-

dringer i folkekirken vidner herom. Nogle af oldkirkens teologer, for eksempel Origenes fra Alexandria og Gregor af Nyssa, betragtede Gud som et uudgrundeligt mysterium, som mennesker ikke kan nå til fuldstændig erkendelse af. Men det betyder ifølge dem ikke, at man skal lade være med at søge Gud, trænge dybere ind i mysteriet og lade sit liv påvirke af mødet med det uudgrundelige. Denne trang til at søge Gud udspringer af, at mennesket er skabt i Guds billede. Og selve denne søgen er det kristne livs mening. Og kristendommens evangelium er, at mennesket ikke er ladt alene i denne søgen ind i det guddommelige mysterium. Gud er selv blevet menneske i Jesus Kristus. I sin søgen efter Gud følges mennesker med Gud selv - som den opstandne fulgtes med disciplene på vejen til Emmaus. Gud står og går altså lige ved siden af os. Det forstår vi bare ikke altid fuldt ud, men ofte i glimt. Når brødet brydes i nadveren, når Kristus træder os i møde i medmennesket osv..

I en ELCA-kirke (HerChurch i San Francisco) afholder de regelmæssigt en såkaldt ChristSophia Mass, der lægger vægt på at fejre det kvindelige aspekt i Gud, og i disse liturgier indgår dans, lyrik, ikoner, trommer. I ELCA arbejdes der ud fra en dyb anerkendelse af, at lutherdommen bliver nødt til at forholde sig til en globaliseret verden og at redefinere sit kald og sine opgaver, når nu vi lever i en verden, der både er økumenisk mangeartet og multireligiøs. Det betød bl.a., at man i 1994 lavede en erklæring, som tager afstand fra Luther's anti-jødiske skrifter og udtrykker anger over deres forfærdelige historiske konsekvenser.

Vi skal væk fra en monokulturel Gud, siger Terry Wildman, der har stået i spidsen for en oversættelse af Bibelen til native americans. Målet har været, at oversætte til et amerikansk, så det oprindelige folk i Amerika kunne forstå det. Wildman kritiserer andre oversættelser for at bære præg af en monokulturel Gud og for at vægte dogmet over historien.

Og han er gået efter at få det frisættende budskab frem. Det betyder blandt andet, at et ord som "Gudsriget" (på græsk basileia), som på engelsk almindeligvis oversættes: "The kingdom of God", måtte finde en ny oversættelse. The kingdom of God var belastet af det oprindelige folks oplevelse med europæernes overtagelse af landet, undertrykkelse og overgreb. I stedet valgte de at oversætte med: The good Road of the Creator.

Om os

Vi er tre teologer, der har taget hver vores vej. En er tidligere sognepræst, oversætter og sjælesørger, en er professor på Aarhus universitet og en er nuværende sognepræst.

Vi tænker ikke ens, og der er store forskelle i vores måder at formulere os på, men vi har mange fælles anliggender og et hjerte for folkekirkens fremtid. Og så har vi en fælles uro over fremtiden for kirken. Ikke så meget på grund af stat/kirkeforholdet eller på grund af faldende dåbstal. Nej, vores fælles uro går på, at det snævre, teologisk mulige ståsted (det lutherske bekendelsesgrundlag) gør det umuligt at holde en teologisk debat åben og skabe ritualer og gudstjenester, der er relevante for et flertal af kirkens medlemmer.

Tro spiller en meget stor rolle i vores liv. Privat og professionelt. Og vi har erfaret, at troen og ikke mindst dogmerne omkring den kristne tro ikke er faste, men foranderlige og dynamiske som livet selv. Vores trosrejse har ført os ind i nye teologiske landskaber, og vi kan konstatere, at vi ikke længere er i overensstemmelse med dele af de centrale trosformuleringer, man finder hos Luther og i Den Augsburgske Bekendelse. Men samtidig har vi på denne rejse hver især erfaret at gå ind i en forståelse af vores egen tro og af den kristne tradition, som har skabt stor glæde og berigelse. Vi har ganske enkelt oplevet at få et langt rigere trosliv ved at åbne for andre kristne påvirkninger end lige dem, der har direkte rod i Luther og hans reformatoriske opgør.

Tro er en meget ømtålelig størrelse, og vi ved, hvor vanske-

ligt det ofte er at tale om tro, når man er uenige. Derfor har det også været en overvejelse, om vi bare skulle holde vores trossamtaler for os selv, undlade at dele vores overvejelser og på den vis sikkert styre uden om den ofte hårde retorik, der præger teologers og andre kirkeligt engagerede menneskers uenighed. Men vi er kommet frem til, at der står for meget på spil. Vi er nemlig af den overbevisning, at det er altafgørende for fremtidige generationer af danskere, at de kommer til at møde en levende kristentro igennem en dynamisk folkekirke. At der i Danmark bliver plads til en mangfoldighed i troen og dens udtryk i folkekirken.

Forudsætningen for det er, for os at se, en åben og ærlig debat om troens mange nuancer. Og at der i den debat er tydelig rummelighed og med tiden måske også en ny tradition for at lytte til hinanden og acceptere, at vi ikke alle tror på samme vis, men alligevel godt kan være knyttet sammen i det samme fællesskab. Være medlemmer af folkekirken sammen. Vi er i alle fald medlemmer af folkekirken og kunne ikke forestille os at høre hjemme i andre kirkelige sammenhænge. Og det til trods for, at vi ikke vil betegne os selv som lutherske. Som kristne i Danmark er vi naturligvis rundet af arven fra Luther, ligesom også Grundtvig har spillet en væsentlig rolle i vores forståelse af kristentroen. Men vi er også mere end det, vi har arvet fra den protestantiske tradition. Vi er bl.a. inspireret af mødet med tidlige strømninger i kristendommen, oldkirkens teologi, de græske og syriske kirkefædre og af mødet med vores samtids globaliserede kristendom.

Vi er åbne for den kristne tro i dens historiske og kulturelle bredde og holder fast i, at kristendommen hverken begyndte eller endte med den lutherske reformation. Der er meget mere. Både før og efter. Det mere skal have lov at udfolde sig i folkekirken. Både teologisk og liturgisk. Det er nødvendigt, for at menigheden også i morgen kan samles i folkekirken og høre og mærke evangeliets nye himmel.

*Måske i morgen
samles din menighed
under en stjerne
varmen fra ansigtet
smelter det onde bort
rokker ved døden.*

Simon Grotrian

Liselotte Horneman Kragh

Jeg er livslangt og ulykkeligt forelsket i folkekirken. Jeg kan ikke leve med den, og jeg kan heller ikke leve uden den. Jeg kan ikke synke ned i dens gøren og laden som i en rar og tryk lænestol. Tværtimod gribes jeg af en dyb rastløshed og utålmodighed og skal tæmme kroppen til at opføre sig ordentligt og sidde stille og pænt. Det kan jeg ikke, sidde stille og pænt. Kan jeg så ikke være protestantisk, evangelisk kristen, medlem af folkekirken? Det er det, jeg bokser med og har brugt mange år af mit liv på at bokse med.

Jeg er ud af en typisk alenlang præsteslægt på min mors side. Siden slutningen af 1700-tallet har mændene været præster i en lige og ubrudt linje. Det første brud kom med min mor, og jeg har vel samlet det sugende genetiske træk op i et forsøg på at træde ind i kæden igen. Efter et studieforløb, der afspejlede mit ambivalente forhold til teologi og (folke)kirke, fordi det, studiet, slingrede mellem religionshistorie og teologi, endte jeg så som sognepræst i den danske folkekirke. Det blev til syv lærerige år som præst på landet. Derefter forlod jeg den traditionelle præstestilling og er indtil videre ikke vendt tilbage til den. Men hver dag bokser jeg med teologiske og pastorale grundfænomener. For mit væsen er teologisk indtil sidste knogle, og jeg synger kraftfuldt med på Augustins: "Du har skabt mig til dig, Gud, og mit hjerte er uroligt, indtil det finder hvile i dig".

Jeg husker tidlige refleksioner som barn i forhold til kirkens mærkværdigheder, og jeg har sikkert aldrig slugt noget rådt, uagtet at den kristendom jeg blev udsat for, primært i form af min højtelskede morfar, som var biskop i Haderslev Stift i

årene 1964-1980 (fra jeg var 2, til jeg var 18), altid har været af den lyseste, grundtvigianske slags.

Min uundværlige medvandrer siden 1983 har været Anders Laugesen, der har været langt mere end en sparringspartner og studiekammerat. Vi har ikke kun forholdt os til teologi, religionshistorie og tro som en akademisk disciplin. Men har gennem årene været vidner til store og små livsbegivenheder i hinandens liv og mærket, hvad der holdt vand, og hvad der ikke gjorde – teologisk, menneskeligt, trosmæssigt. Den teologi har ingen af os *kun* kunnet hente inden for den evangelisk-luthersk/protestantiske sfære. Det kunne Grundtvig heller ikke i sin tid. Ikke mindst med Grundtvig i hånden forfægter vi nødvendigheden af en teologisk frihed til at finde inspiration og næring, hvor den viser sig, og at nyformulere på baggrund af denne næring, uanset hvor den så kommer fra.

Jeg har ubehag ved Luther(s helgenkåring). Det kan Luther ikke selv gøre ved, men det kan vi andre, der helgenkårer ham. Luthers kvindesyn og anti-semitisme synes ikke at genere nogen teologer, og jeg synes, at begge disse aspekter hos ham skrider til himlen. Luthers kvindesyn er standard middelalderligt og dybt patriarkalsk, og det kan han næppe klandres for som mandligt barn af sin tid, men hans antisemitisme var af så vild en karakter, at der går tunge skæbnetråde direkte fra hans sene antijødiske skrift til nazisternes Holocaust.

Som religionshistoriker forstår jeg ikke den tilsyneladende angst for, at der kunne findes noget brugbart i andre religiøse visdomstraditioner. Jeg har fundet dybe indsigter hos både jødedommen og buddhismen (som er de to, jeg har lænet mig mest op ad), når jeg lader dem spejle min egen kristne tro. En frygtsom, mistænksom færden inden for en snæver teologisk horisont synes at være folkekirkens vandmærke, og den gør os ikke til hjerteduelige Jesus-mærkede

mennesker, med åbne parate hænder, til at stå i den komplekse, globale virkelighed med næstens og klodens sår.

Anders-Christian Jacobsen

Jeg blev døbt i landsbykirken i Gøttrup i Han Herred, der ligger på det smalleste og mest vindblæste sted mellem hav og fjord ud til Jammerbugten. Det var et Indre Missionsk miljø, hvor kirkegang var en selvfølge – hver søndag undtagen de søndage, hvor der var søndagsskole i missionshuset. Gudstjenesten blev for mig tidligt et sted, hvor jeg oplevede en mere lys og menneskelig kristendom, end den der blev prædikeret i missionshuset. Når 'forkyndelsen' i missionshuset blev for mørk og fordømmende, trøstede jeg mig med, at sognepræsten ofte prædikede om en mere barmhjertig og imødekommende Gud. Og – tænkte jeg – præsten ved mere om sagen end indremissionæren. Allerede som barn betød det noget for mig, at jeg vidste, at præsten var et dannet og uddannet menneske, som man af den grund kunne stole på. Det er for mig at se stadig en af folkekirkenes store styrker.

KFUM og KFUK har spillet en stor rolle i mit liv. I den sidste del af 1970'erne og i 1980'erne, hvor jeg var aktiv, var KFUM og KFUK præget af opgøret og bruddet med Indre Mission. KFUM og KFUK repræsenterede, særligt i de større byer, et mindre fordømmende og mere udadvendt og inkluderende kristendomssyn end Indre Mission. Gennem det engagement blev mit forhold til folkekirken styrket og modnet – modsat hvad der sker for mange andre, hvor folkekirken i ungdomsårene forsvinder ud af deres horisont. For både i KFUM og KFUK og i de sogne, hvor jeg var engageret, mødte jeg mennesker, der var åbne, rummelige og inkluderende. De lod os unge gå vores egne veje og afprøve vores egne ideer. Jeg mødte en enorm tillid til, at 'det nok skal gå', og hvis det ikke går, så går det jo nok alligevel bare på en anden

måde.

Efter en del omveje begyndte jeg selv i midten af 1980'erne at læse teologi med henblik på at blive præst i folkekirken. På studiet blev jeg ret tidligt grebet af den græske oldkirkes teologi. Det blev min skæbne. Det har præget mig menneskeligt og fagligt. Så skønt jeg gennem hele min studietid læste teologi med henblik på at blive præst i folkekirken, så gik det tilfældigvis anderledes. For mig var det i hvert tilfælde tilfældigt. I den allersidste del af min studietid, foreslog en af mine lærere, at jeg skulle skrive en såkaldt prisopgave om den græske teolog, Irenæus fra Lyon, der levede i det andet århundrede. Jeg havde allerede skrevet speciale om Irenæus. Det var interessant, og specialet var blevet rimelig godt, så jeg tog udfordringen op og brugte endnu et år på mine studier, sådan som man kunne dengang – mens min kone forsørgede mig og vores lille nye familie. Det var også spændende og gik også rimelig godt. Derfor søgte og fik jeg et PhD-stipendium. Så kunne jeg studere i tre år mere. Det blev også et studie i den græske oldkirkes skabelsestanke og eskatologi. Denne gang blev 'kætteren' Origenes fra Alexandria (185-254) en del af mine studier. Det arbejde førte til flere løse ansættelser på universitetet og til, at jeg nu er fastansat på Aarhus Universitet som professor i dogmatik.

Jeg savner, at folkekirken generelt er mere åben for at give unge mennesker plads og spillerum til at udfolde sig på egne betingelser, uden at de skal sovses ind i det folkekirkelige 'system'. Det gælder egentlig ikke bare for unge, men for alle, der gerne vil noget. Teologisk, liturgisk, kirkeligt. Lad os prøve. Går det ikke, så sker der nok ikke noget ved det. At komme galt afsted er også at komme afsted. Stilstand er værre.

Louise Højlund Franklin

Jeg er vokset op på Ry Højskole, hvor der var frihed og leg inden for meget enkle rammer - ikke ud på Klostervej og ikke længere ned mod Gudenåen end mindestenen! Der var Bertol Brecht-øvning i teatersalen, og om søndagen var der mulighed for at tage med far til gudstjeneste, hvis man havde lyst. Og så var der et dagligt middagsbord, hvor man mente noget og skulle stå på mål for sine holdninger.

Da jeg blev 18, tog jeg til Paris. Jeg blev der to år og drømte om at tage på filmhøjskolen i Ebeltoft, men kunne ikke finde finansiering. Og så sneg tanken om teologi sig ind. Det var måske bønner i den danske kirke i Paris: Vi ber til, at gudstjenesten må være det sted, der gør, at vi kan leve i hverdagen opmærksomt og nærværende. Leve opmærksomt. Nærværende. Det beder jeg i alle fald stadig om. Og jeg gør også andet end at bede. Helligånden må gøre sit. Og vi må gøre vores. Bryde barrierer ned. For sprog og form skal ikke stå i vejen, men åbne. Gøre os modtagende. Og der er vi ikke helt!

Jeg har arbejdet 10 år i den folkekirkelige skoletjeneste i Silkeborg. Her handlede det om at formidle. Vække længsel, gøre budskabet relevant, skabe rum, der bevægede. Her skulle leg og viden tage hinanden i hånden. Her gik det ikke at sige noget uforståeligt. Jo. Et digt. Noget gådefuldt. Noget, der har med fantasi at gøre. Men ikke floskler eller teologiske formler. Og i mit præstearbejde begyndte jeg også at oversætte. Hvad er det, der skal siges, så der åbnes til det rum, hvor fugle bliver udsagnsled. Hvad skal der til, for at vi bevæges i gudstjenesten? Vækkes.

Som præst i Sejs-Svejbæk hørte jeg utallige gange mig selv forklare dåbsforældre, hvordan de skulle forstå dåben. Hvordan de skulle forstå tilspørgslen. Indtil jeg stoppede med det. Jeg oplevede det som en slags arrogant kirkelig parallellogik: Det kan godt være du oplever det, men nu skal jeg fortælle dig, hvordan det rigtigt skal forstås. Nej! Ritualer skal kunne klare sig selv. Tage os med ind i mysteriet. Kernen kan ikke forklares, men vejen skal være åben.

Jo mere jeg forsøgte at finde ord, der skabte vej, jo mere blev jeg klar over, at ordene ikke bare var uforståelige. Det, de dækkede over, var en teologi, der rummede et patriarkalsk og utilregneligt gudsbillede. "Så vil vi nu hjælpe dette barn til hans velsignelse". Jeg kunne ikke få mig selv til sige det. Er det ikke et velsignet liv, der vokser frem? Troen er ikke en dåbsgave, men en fostergave. Han bevare din udgang og indgang. Jamen, skal dåben ikke hjælpe os til at leve som lys i dette liv? Skal det ikke være et holdepunkt i dagen i dag? Og et fællesskab, der styrker og inspirerer? Skal vi så ikke sige det? Og meget andet!

I dag er jeg sognepræst i Langenæskirken i Aarhus. Og er her sammen med menighedsrådet så optaget af, hvordan vi kan skabe rammer for, at mennesker i dag oplever gudstjenesten som et sted, hvor vi kan komme og øve os på at tro, håbe og elske og med Julian af Norwichs ord, kan møde Guds ord så kærligt og kraftfuldt, som det er tænkt.

Jeg ser for mig skaren af kristne, der var samlet i urkristendommen. Delte det essentielle. Bad om det mest nødvendige. Jeg er vild med Grundtvig, hans fandenivoldskhed og insisteren på frihed. Og drømmen om at vi skal vækkes. Skal leve vågne - opmærksomme og nærværende - og gøre kristelige bedrifter. Jeg næres af en meditativ praksis. Af Jesus Kristus. Af historier. Og af et levende fællesskab, hvor alle kan tage del, hvis de vil. Jeg inspireres af poesi, der aldrig låser teologien fast, men åbner, forstør, fordyber. Og jeg ønsker for folkekirken, at der bliver leg og frihed inden for

enkle rammer. Ikke ud på Klostervej og ikke længere end stenen.

